ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ РИЗИКОСТІЙКОСТІ ІННОВАЦІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ENSURING ECONOMIC RISK RESISTANCE OF INNOVATION-ORIENTED ENTERPRISES

У статті з'ясовано зміст поняття «інноваційно орієнтоване підприємство» та визначено основні характеристики інноваційно орієнтованих підприємств. Виокремлено зони інноваційних ризиків в залежності від очікуваних втрат, зокрема, зону помірних ризиків, зону прийнятних ризиків, зону критичних ризиків і зону дефолту. Побудовано криву ризиків інноваційно орієнтованих підприємств, яка дозволяє оцінити рівень прийнятності інноваційних ризиків по відношенню до джерел їх покриття. Досліджено поняття ризикостійкості та сформовано підходи до оцінки рівня ризикостійкості інноваційно орієнтованих підприємств, які передбачають застосування методів нечіткої логіки, методу бальних оцінок і матричний метод. Запропоновано і обґрунтовано основні напрями забезпечення економічної ризикостійкості інноваційно орієнтованих підприємств.

Ключові слова: *інноваційний ризик, інноваційно орієнтоване підприємство, ризикостійкість, зони інноваційних ризиків, критичний ризик.*

Innovative activity is accompanied by risks, under which it is reasonable to understand the threat of deviations of actually made decisions or performed actions from the expected ones. It is possible to reduce the level of impact of risks on the results of the innovative activity of the enterprise only through a comprehensive analysis of innovative risks and the development of directions for ensuring the risk resistance of the enterprise, which determines the relevance of the research topic. The purpose of the article is to clarify the essence of an innovation-oriented enterprise, research innovation risks, and develop directions for ensuring the risk resistance of an innovation-oriented enterprise. The article clarifies the meaning of the concept of "innovation-oriented enterprise" and defines the main characteristics of innovation-oriented enterprises. Zones of innovation risks are distinguished depending on the expected losses, in particular, the zone of moderate risks, the zone of acceptable risks, the zone of critical risks and the zone of default. The risk curve of innovatively oriented enterprises is constructed, which allows to assess the level of acceptability of innovative risks in relation to the sources of their coverage. The concept of risk tolerance has been studied and approaches to assessing the level of risk tolerance of innovatively oriented enterprises have been developed, which involve the use of fuzzy logic methods, the point scoring method, and the matrix method. The main areas of ensuring economic risk resistance of innovatively oriented enterprises are proposed and substantiated, in particular, risk avoidance, risk localization, risk distribution in time and space, risk compensation.

Key words: *innovation risk, innovation-oriented enterprise, risk tolerance, innovation risk zones, critical risk.*

DOI: https://doi.org/10.32782/dees.6-19
УДК [658:330.341.1]:005.334

Манн Р.В.[1]
д.е.н., професор,
завідувач кафедри економіки
та управління,
Черкаський державний технологічний
університет

Mann Ruslan
Cherkasy State Technological University

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки забезпечити прибутковість й конкурентоспроможність підприємства можливо лише шляхом здійснення активної інноваційної діяльності. Річ у тім, що сучасні споживачі є достатньо вибагливими і останнім часом все більше вимагають якісних й екологічно безпечних товарів, продукції й послуг. З метою задоволення їхніх потреб, підприємствам необхідно постійно вдосконалюватися й розвиватися, тобто бути інноваційно орієнтованими. У такий спосіб підприємство зможе сформувати достатній споживчий попит і тим самим отримати достатній рівень доходу для покриття здійснених капіталовкладень.

Інноваційна діяльність супроводжується ризиками, під якими доцільно розуміти загрозу відхилень фактично прийнятих рішень або виконаних дій від очікуваних. Високий рівень ризиків та невизначеність результатів спричиняють досягнення успіху незначній кількості підприємців, тим самим стримуючи інноваційну активність більшості суб'єктів господарювання і створюють перешкоди до їхнього переходу на інноваційний шлях розвитку. Зменшити рівень впливу ризиків на результати інноваційної діяльності підприємства можливо лише шляхом всебічного аналізу інноваційних ризиків та вироблення напрямів забезпечення ризикостійкості підприємства, що і визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових напрацюваннях значної кількості вчених досить широко висвітлюються проблеми визначення ризиків та методів їх усунення або зменшення негативної дії на результати діяльності підприємства в наслідок впровадження інноваційних проєктів. Зокрема, до таких науковців належать: Д. Бобирєв, К. Бояринова, Т. Васильєва, Р. Водяник, О. Деркач, О. Захаркін, Ю. Клюс, О. Кравченко, Я. Кривич, С. Лєонов, О. Логвінова, А. Степанова та інші.

Проте, не зважаючи на досить вагомий внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у розроблення теоретичних аспектів впливу ризиків на інноваційну діяльність підприємств, та враховуючи значний вплив ризиків на прийняття рішення підприємством щодо вибору інноваційного напряму

[1] ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3936-2677

розвитку, а також високий відсоток інноваційно орієнтованих підприємств, які не досягли бажаного результату у зв'язку з негативними впливом ризиків на реалізацію розробленого проєкту, все ж таки залишається необхідність вироблення алгоритму забезпечення ризикостійкості інноваційно-орієнтованих підприємств.

Постановка завдання. У процесі дослідження необхідно з'ясувати сутність інноваційно-орієнтованого підприємства, дослідити інноваційні ризики та розробити напрями забезпечення ризикостійкості інноваційно орієнтованого підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідивши зміст поняття «інноваційно орієнтоване підприємство», доцільно зауважити, що на рівні вітчизняного законодавства немає трактування цієї дефініції. Однозначного визначення сутності цього поняття немає і серед науковців. Узагальнивши існуючі різноманітні погляди вчених-економістів, доцільно відзначити, що інноваційно орієнтоване підприємство – це організована мережа інноваційних процесів, формування якої здійснюється шляхом інтеграції потоків всіх видів за етапами виробничо-збутового ланцюга інноваційної діяльності – від постачальників первинної сировини до кінцевого споживача, а його функціонування орієнтоване на отримання переважно результатів від виробництва та продажу інноваційного продукту [1; 2, с. 53; 3].

Зауважимо, що інноваційно орієнтовані підприємства мають певні відмінності порівняно з діяльністю традиційних підприємств, зокрема, для інноваційно орієнтованих підприємств характерним є застосуванням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та засобів обчислювальної техніки. Основні характеристики інноваційно орієнтованого підприємства відображені на рис. 1.

Таким чином, доцільно відзначити, що інноваційно орієнтоване підприємство у своїй діяльності може використовувати будь-який вид інновацій. Реалізація продукції передбачає не лише реалізацію інновації, а й реалізацію продукції, яка створена на основі інновацій чи інновація застосована при виробництві продукції. Також при здійсненні діяльності інноваційно орієнтоване підприємство може використовувати власні і залучені інноваційні ресурси, а фінансування діяльності здійснюється за рахунок власних і позичених джерел.

Однією з основних характерних ознак інноваційно орієнтованого підприємства є наявність значної кількості ризиків. Зауважимо, що

Рис. 1. Основні характеристики інноваційно орієнтованого підприємства

Джерело: побудовано автором на основі [2, с. 54]

отримання прибутку інноваційно орієнтованого підприємства супроводжується підвищенням рівня інноваційних ризиків.

З метою оцінювання рівня прийнятності інноваційних ризиків по відношенню до джерел їх покриття, доцільно виокремити зони інноваційних ризиків у залежності від очікуваних втрат. Так, доцільно виділити зону помірних ризиків (або безризикову зону), зону прийнятних ризиків, зону критичних ризиків і зону дефолту. Залежність вірогідності втрат підприємства у кожній визначеній зоні ризику відображена на рис. 2.

Зона, в якій ризики є зовсім незначними, фінансові втрати практично відсутні, а також гарантується можливість отримання фінансового результату в обсязі розрахункової суми прибутку, називається зоною помірних ризиків (або безризиковою зоною).

Зона прийнятних інноваційних ризиків – це зона, у межах якої рівень вірогідності втрат не перевищує очікувані прибутки, при цьому здійснення інноваційної діяльності є доцільним і має позитивний економічний ефект. Величина ризику в цій зоні є середньою, а можливі втрати покриваються за рахунок розрахункової суми прибутку.

Зона критичних ризиків – це зона можливих втрат, які перевищують суму очікуваного прибутку, при цьому інноваційно орієнтоване підприємство ризикує не отримати прибутку. Ризики у цій зоні є високими, а втрати будуть покриватися за рахунок розрахункової суми виручки від реалізації інноваційної продукції.

Зона дефолту (або зона катастрофічних ризиків) – це зона можливих втрат, які перевищують критичний рівень. Ризики у цій зоні є дуже високими і втрати можуть сягати величини власного капіталу підприємства.

Враховуючи здатність інноваційно орієнтованого підприємства до генерування інноваційних ризиків, які можуть мати катастрофічні наслідки не тільки для реалізації окремого інноваційного проєкту, а й для функціонування підприємства в цілому, доцільно досліджувати ризикостійкість підприємства.

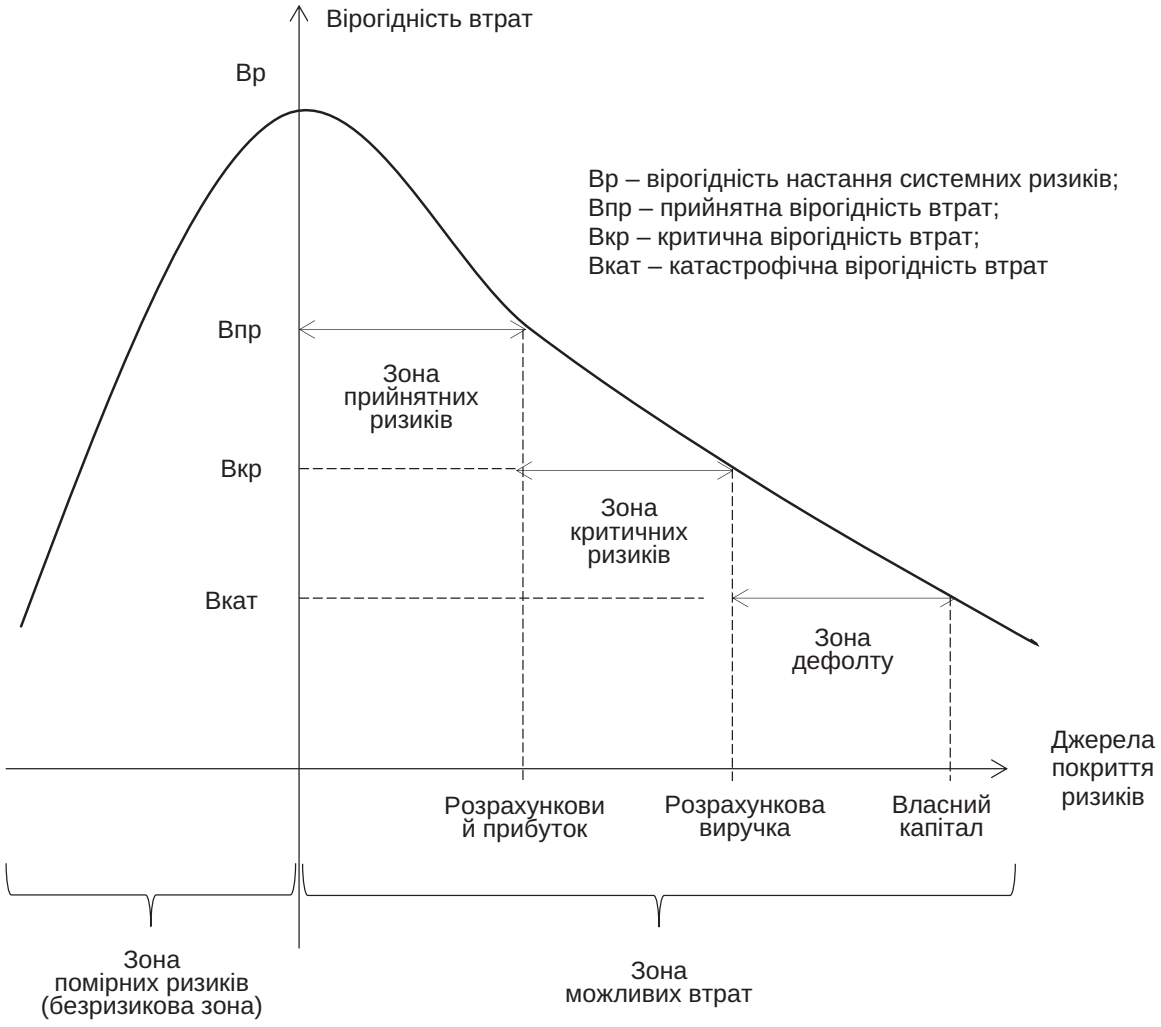

Рис. 2. Крива ризиків інноваційно орієнтованого підприємства

Джерело: узагальнено автором

Як відзначає О. Захаркін, ризикостійкість – це здатність підприємства в динаміці зберігати стійкий стан з урахуванням впливу різних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, які за несприятливих умов можуть перейти у категорію ризиків [4; 5].

Надзвичайно важливо обґрунтовано підійти до вибору методики оцінювання ризикостійкості підприємства, оскільки від точності отриманого результату залежить достовірність отриманих результатів, що безпосередньо впливає на формування стратегічних і тактичних управлінських рішень щодо інноваційної політики підприємства.

Нині сформовано три основні підходи до оцінки рівня ризикостійкості інноваційно орієнтованого підприємства.

Перший підхід передбачає застосування методів нечіткої логіки. При даній методиці для оцінки показника ризикостійкості включаються зовнішні чинники, на основі яких розраховується зовнішня ризикостійкість, та внутрішні чинники, на основі яких розраховується внутрішня ризикостійкість. Оцінка рівня ризикостійкості здійснюється відповідно до шкали оцінок ступеня впливу індикаторів ризику на ризикостійкість підприємства. Основним недоліком цієї методики є те, що при розрахунках не враховується інноваційний потенціал підприємства [5; 6; 8].

Другий підхід передбачає застосування методу бальних оцінок, згідно якого виконується аналіз інноваційного потенціалу підприємства за трьома складовими: дослідницька, технологічна й стратегічна. Інтегральний показник ризикостійкості визначається шляхом співвідношення інноваційного потенціалу до ризику інноваційної діяльності підприємства. Даний метод хоча і враховує інноваційний потенціал підприємства, але при цьому не приймає до уваги інші чинники впливу на діяльність інноваційно орієнтованого підприємства [5; 7; 8].

Третій підхід передбачає застосування матричного методу, який враховує внутрішній ресурсний потенціал підприємства, структуру економічного потенціалу, вплив зовнішніх і внутрішніх чинників. Ресурсний потенціал представлено чотирма групами ресурсів: матеріальні, інформаційні, кадрові й фінансові. При оцінці ресурсного потенціалу до уваги приймається якість ресурсу. Матричний метод передбачає також дослідження організаційно-управлінської, виробничо-технологічної та фінансово-економічної складових структури економічного потенціалу. При оцінці впливу зовнішніх і внутрішніх чинників досліджуються зовнішні загрози і внутрішня вразливість підприємства. Вважаємо, що третій підхід є найбільш комплексним і максимально враховує основні характеристики діяльності інноваційно орієнтованого підприємства [5; 8].

Враховуючи наявність потенційних можливостей понесення значних втрат підприємством при здійсненні інноваційної діяльності, доцільно застосовувати певні дієві заходи, які спроможні зменшити негативний влив ризиків, мінімізувати інноваційні ризики або сформувати ризикостійкість підприємства.

Основні напрями забезпечення економічної ризикостійкості інноваційно-орієнтованого підприємства доцільно згрупувати таким чином:

1. Ухилення від ризику – передбачає розробку тактичних і стратегічних заходів, які б заважали виникненню ризикових ситуацій, або відмову від реалізації проєкту. Також до цього напряму можна віднести пошук гарантів з метою передавання ризику. Досить поширеною практикою ухилення від ризику є відмова від ненадійних партнерів і надання переваги малоризиковим проєктам.

2. Локалізація ризику – досягається шляхом створення венчурного підприємства, яке буде реалізовувати інноваційний проєкт, у результаті чого ризики будуть сконцентровані у межах невеликого суб'єкта господарювання.

3. Розподіл ризику у часі і у просторі – передбачає застосування методів інтеграції та диверсифікації. Метод інтеграції полягає у розподілі ризику між учасниками інноваційного процесу. Метод диверсифікації передбачає розподіл ризику в результаті диверсифікації поставок, ринка збуту, продукції, інвестицій.

4. Компенсація ризику – передбачає створення системи фінансових і матеріальних резервів, зокрема, запасів сировини, резервів виробничих потужностей, запасів грошових коштів.

Вважаємо, що вибір напряму забезпечення економічної ризикостійкості повинен обиратися у кожному конкретному випадку із врахуванням максимально можливої кількості чинників, які можуть мати позитивні чи негативні наслідки для інноваційного проєкту й для інноваційно орієнтованого підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Результати виконаних досліджень дозволили зробити висновки про те, що неодмінною умовою функціонування сучасного інноваційно орієнтованого підприємства є не просто впровадження на підприємстві системи управління ризиками, а розробка напрямів забезпечення ризикостійкості підприємства. Механізм управління розвитком інноваційно орієнтованого підприємства насамперед пов'язаний із визначенням керованих параметрів, коригування яких дозволить підприємству бути конкурентоспроможним. Таким параметром є ризикостійкість підприємства, підтримання належного рівня якого дозволить підприємству уникнути потенційних ризиків або подолати їх негативну дію з мінімальними втратами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бобирєв Д.Б., Мартинюк І.В. Забезпечення конкурентоспроможності підприємства на основі його інноваційної орієнтації. *Вісник Східноукраїнського університету ім. В. Даля.* 2011. № 10 (164). Ч. 1. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_10_1/Bobirev.pdf.

2. Бояринова К.О. Інноваційно орієнтоване підприємство: сутність, класифікація та особливості функціонування. *Управління розвитком.* 2017. № 1–2 (187–188). С. 52–57.

3. Степанова А.А., Деркач О.Г. Інноваційно орієнтоване підприємство як один з сучасних векторів розвитку світового господарства. *Європейський континент та виклики сучасності: колективна монографія.* Львів, Ольштин : ЛНУ ім. І. Франка, 2018. С. 194–204.

4. Клюс Ю.І., Водяник Р.В. Економічна ризикостійкість як основа механізму управління інноваційним розвитком підприємства. *Економічний вісник Донбасу.* 2022. № 3 (69). С. 74–79.

5. Захаркін О.О. Оцінка ризикостійкості підприємства при управлінні його інноваційним розвитком. *Економічний простір*. 2015. № 98. С. 165–176.

6. Кравченко О.С. Ризикостійкість як передумова ефективного розвитку підприємства: індикатори визначення та методика діагностики. *Вісник ДонНУЕТ. Серія: Економічні науки.* 2013. № 4 (60). С. 81–90.

7. Логвінова О.П. Оцінка ризику в інноваційній діяльності на основі критерію ризикостійкості інноваційного потенціалу підприємства. *Вісник Східноукраїнського державного університету ім. В. Даля.* 2011. № 10. URL: http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2012/iem/pankova/library/logvinova.pdf

8. Економічний ризик: методи оцінки та управління : навч. посібник [Т.А. Васильєва, С.В. Лєонов, Я.М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. Т.А. Васильєвої, Я.М. Кривич. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 208 с.

REFERENCES:

1. Bobyryev D.B., Martynyuk I.V. (2011) Zabezpechennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstva na osnovi yoho innovatsiynoyi oriyentatsiyi [Ensuring the competitiveness of the enterprise based on its innovative orientation]. *Visnyk Skhidnoukrayins'koho universytetu im. V. Dalya*, no. 10 (164), part 1. Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_10_1/Bobirev.pdf.

2. Boyarynova K.O. (2017) Innovatsiyno oriyentovane pidpryyemstvo: sutnist', klasyfikatsiya ta osoblyvosti funktsionuvannya [Innovation-oriented enterprise: essence, classification and features of functioning]. *Upravlinnya rozvytkom*, no. 1–2 (187–188), pp. 52–57.

3. Stepanova A.A., Derkach O.H. (2018) Innovatsiyno oriyentovane pidpryyemstvo yak odyn z suchasnykh vektoriv rozvytku svitovoho hospodarstva [An innovation-oriented enterprise as one of the modern vectors of the development of the world economy]. Yevropeys'kyy kontynent ta vyklyky suchasnosti. Lviv, Olshtyn: LNU named after I. Franka, pp. 194–204 (in Ukrainian).

4. Klyus Yu.I., Vodyanyk R.V. (2022) Ekonomichna ryzykostiykist yak osnova mekhanizmu upravlinnya innovatsiynym rozvytkom pidpryyemstva [Economic risk tolerance as the basis of the management mechanism of innovative development of the enterprise]. *Ekonomichnyy visnyk Donbasu*, no. 3 (69), pp. 74–79.

5. Zakharkin O.O. (2015) Otsinka ryzykostiykosti pidpryyemstva pry upravlinni yoho innovatsiynym rozvytkom [Assessment of risk tolerance of the enterprise in the management of its innovative development]. *Ekonomichnyy prostir*, no. 98, pp. 165–176.

6. Kravchenko O.S. (2013) Ryzykostiykist' yak peredumova efektyvnoho rozvytku pidpryyemstva: indykatory vyznachennya ta metodyka diahnostyky [Risk tolerance as a prerequisite for the effective development of the enterprise: indicators of definition and diagnostic methods]. *Visnyk DonNUET. Seriya: Ekonomichni nauky*, no. 4 (60), pp. 81–90.

7. Lohvinova O.P. (2011) Otsinka ryzyku v innovatsiyniy diyal'nosti na osnovi kryteriyu ryzykostiykosti innovatsiynoho potentsialu pidpryyemstva [Risk assessment in innovative activity based on the criterion of risk resistance of the innovative potential of the enterprise]. *Visnyk Skhidnoukrayins'koho derzhavnoho universytetu im. V. Dalya*, no. 10. Available at: http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2012/iem/pankova/library/ logvinova.pdf.

8. Vasylyeva T.A., Lyeonov S.V., Kryvych YA.M. and others (2015) Ekonomichnyy ryzyk: metody otsinky ta upravlinnya : navch. posibnyk [Economic risk: assessment and management methods: training manual]. Sumy: DVNZ «UABS NBU», 208 p. (in Ukrainian)